

POLITICĂ ȘI RELIGIE. ÎNFIINȚAREA EPISCOPIEI GRECO-CATOLICE A MARAMUREȘULUI (1930)

VIOREL RUSU

viorelrusu70@yahoo.com

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș – Baia Mare

POLITICS AND RELIGION. THE FOUNDATION OF THE GREEK-CATHOLIC BISHOPRIC OF MARAMURES (1930)

ABSTRACT

The file of the foundation of the Greek-Catholic Bishopric of Maramures is a complex one, whose pages begin with the affirmation of the idea within the background of the Romanian petitionary frenzy of the late 18th century (1790). Sixty years later, the history was very close to write down the formation of the bishopric in Baia Mare, but the decisional factors changed their initial option and they selected the city of Gherla as the residence of the new structure. The 20th century brought the achievement of the desideratum, the Concordat concluded in 1927 between the Holy See and Romania aiming at the foundation of a new diocese "in the North", whose residence was to be established by common agreement of both signatory parties. The period of time between 1927-1930 recorded the "battle" for this, Baia Mare was preferred by the governmental decision bodies, while Sighetul was finally supported by the Greek-Catholic Episcopate. The dilemma was solved through the papal bull Sollemni Conventione (5th of June, 1930) which stated the foundation of the episcopate with residence in Baia Mare, the provisions of the Concordat being thus transformed into reality.

Keywords: Maramureș, Concordat, Greek-Catholic Bishopric.

Proiectul înființării unei noi episcopii greco-catolice în nordul Transilvaniei a fost stimulat de perspectiva producerii unor transformări fundamentale în cadrul Monarhiei Habsburgice odată cu moartea împăratului Iosif al II-lea (1790), ideea fiind afirmată în contextul freneziei petiționare românești¹ și într-o zonă în care pro-

¹ Astfel, patru protopopi din episcopia de Alba Iulia și Făgăraș (Petru Ungur al Santăului, Simeon Bran al Chioarului, Ladislau Andreica al Someș-Odorheiului și George Nagy al Herecleanului), i-au adresat noului suveran Leopold al II-lea, prin intermediul episcopului Ignatie Darabant de la Oradea, o epistolă în care menționau, în numele clerului greco-catolic român din districtul Chioar și din comitatele Solnocul de Mijloc și Crasna, că acești arhidiaconi s-au întrunit în noiembrie 1790 în localitatea Derșida și au propus înființarea unei noi episcopii unite, cu sediul la Baia Mare (cf. Ovidiu Ghitta, *Baia Mare - locul unde n-a mai ajuns să rezideze un episcop greco-catolic acum 150 de ani* (în continuare, *Baia Mare*), în "Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Chatolica", XLIX, 1/2004, p. 94.

iectul unirii cu Biserica Romei începuse a fi implementat cu succes înainte de anul 1700².

Suștinută mai bine de jumătate de secol din mediul greco-catolic orădean, ideea a fost cel mai aproape de materializare la mijlocul secolului al XIX-lea, în iunie 1850 fiind agreată la nivel decizional ecleziastic și politic întemeierea unei episcopii românești cu reședința la Baia Mare, care urma să încorporeze 104 parohii și 112.713 credincioși care aparțineau Episcopiei de Muncaci, 167 parohii și 102.610 credincioși de la cea de Alba Iulia și Făgăraș, respectiv 26 de parohii, cu 17.544 de suflete, desprinse de sub autoritatea episcopului de la Oradea³.

Concluziile au fost îmbrățișate și în cadrul conferinței de la Esztergom, în vara anului 1850 lucrurile părând a fi clarificate în sensul creării unei noi dieceze la Baia Mare. Foarte rapid însă a avut loc o răsturnare de situație, în sensul în care, spre toamnă, Eduard Bach, comisarul civil imperial pentru Transilvania, a sugerat ca noul sediu diecezan să fie stabilit în Transilvania, la Dej, nu la Baia Mare⁴.

Sinodul electoral de la Blaj întrunit la 30 septembrie 1850 a propus Gherla în locul Dejului, iar la 12 decembrie 1850 împăratul Franz Iosif și-a asumat oficial cauza înființării Mitropoliei Greco-Catolice de Alba Iulia și a Episcopiiilor de Gherla și Lugoj. Eșecul realizării planului inițial s-a datorat sensibilităților clerului ardelean și a calculelor atente realizate la nivelul birocrăției imperiale⁵.

După realizarea unității naționale românești în 1918, ideea a fost reafirmată la Congresul Clerului Român Unit din 14-16 mai 1919, principalul argument constituindu-l numărul mare al credincioșilor din această parte a țării. O informație interesantă în acest sens apare și din zona diplomatică. Astfel, într-un raport trimis lui Iuliu Maniu în februarie 1919 de către reprezentantul Consiliului Dirigent la Conferința de pace de la Paris, Alexandru Vaida-Voevod, îl informa că *”părintele Lucaciu s-a întors de la Roma (...). Am să-i promit și în numele tău, că vom face tot posibilul spre a-i dovedi stima și gratitudinea noastră pentru jertfele din trecut prin crearea unei episcopii la Baia Mare, în care caz cea din Gherla ar fi mutată la Cluj”*⁶.

Crearea unei noi eparhii pentru credincioșii greco-catolici din nordul României a fost aprobată în cadrul conferinței corului episcopal desfășurat la Blaj, în perioada 23-25 iulie 1923, solicitarea în acest sens fiind trimisă ministrului de resort Constantin Banu, într-un memoriu care propunea o reșezare în teritoriu a Bisericii Greco-Catolice⁷.

Harta confesională propusă la Blaj atribuia noii eparhii un număr de 250 de parohii, cu aproximativ 300.000 de credincioși, care aparțineau atunci episcopiei de

² Pentru modul în care s-a desfășurat proiectul unirii cu Biserica Romei a românilor din zona Sătmarului, a se vedea O. Ghitta, *Nașterea unei Biserici. Biserica din Sătmar în primul ei secol de existență (1667-1761)*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2001.

³ O. Ghitta, *Baia Mare*, p. 101.

⁴ *Ibidem*, p. 102.

⁵ *Ibidem*.

⁶ Arhivele Naționale Istorice Centrale - București, Fond *Alexandru Vaida-Voevod*, dos. 32/1919, f. 11.

⁷ Lucian Turcu, *Cum a ajuns Baia Mare sediul Episcopiei Greco-Catolice de Maramureș ?*, în *”Școala Ardeleană”*, nr. VI, 2012, volum coordonat de Ioan Chindriș și Niculina Iacob, Oradea, 2012, p. 268-269.

Gherla, ”necesitatea de a înmulți pe aceleași teritorii și episcopiile române unite” fiind văzută ca derivând din egalitatea de tratament cu confesiunea ortodoxă care reușise, într-un interval scurt de timp, să se dezvolte instituțional prin crearea a două noi eparhii, la Oradea și la Cluj⁸.

În acest proces de redimensionare a geografiei ecleziastice un detaliu important, dar sensibil și dificil de tranșat, l-a reprezentat stabilirea reședinței viitoarei episcopii. Acest rol a fost asumat, cu înverșunare, orgolii și pasiune, de două orașe situate în entități administrative diferite: Sighet, reședința județului Maramureș⁹ și Baia Mare, una dintre cele trei comune urbane ale județului Satu Mare de atunci. Dintre acestea, Baia Mare a fost o prezență constantă în aproape toate proiectele de concordat propuse și discutate între oficialii români și cei pontificali. Vasile Goldiș, ultimul dintre negociatorii români, a propus însă ca în textul convenției să nu fie nominalizat explicit niciun oraș ca reședință a viitoarei episcopii¹⁰.

Astfel, forma finală a documentului a prevăzut că o nouă episcopie greco-catolică va fi înființată în ”Nord”, iar sediul său urma să fie desemnat de comun acord între părțile semnatare, adică Sf. Scaun și guvernul Regatului României¹¹.

Așadar, episcopatului greco-catolic îi revenea un rol consultativ în această privință. Faptul nu a împiedicat însă competitorii să încerce captarea bunăvoinței acestuia, aceștia considerând că asumarea de către Blaj a unei decizii în privința reședinței noii episcopii va influența decisiv decizia guvernului. Subiectul a fost mult discutat în cadrul conferințelor episcopale, cu precădere înainte și după ratificarea Concordatului de către Parlament, în anul 1929.

Campania pentru desemnarea sediului episcopal a fost dusă cu instrumentele specifice unei competiții electorale, în care promisiunile autorităților locale din Sighet și Baia Mare privind modalitățile de sprijinire a viitoarei episcopii au fost transmise atât forului episcopesc întrunit periodic la Blaj, cât și celorlalte centre episcopale din cadrul mitropoliei. Aceste promisiuni asumate la nivelul prefecturilor județene din Maramureș și Satu Mare au fost completate cu cele exprimate la nivelul primăriilor din Sighet și Baia Mare. În plus, pentru a da o greutate mai mare acestor demersuri, ambele comunități au produs memorii ample, semnate de numeroși exponenți ai elitei locale, aceste documente fiind distribuite la nivelul diverselor paliere decizionale. Întâlnirile realizate cu diverse prilejuri au fost un alt element de influențare a opiniilor, în cadrul cărora un rol important l-au jucat simpatiile și adversitățile personale ale celor care sprijineau o tabără sau alta.

Astfel, în luna mai a anului 1929, primarul orașului Baia Mare, Victor Pop de Băsești¹², a avansat corului episcopal de la Blaj o ofertă importantă într-o perioa-

⁸ *Ibidem*, p. 268.

⁹ Prin tratatele încheiate în cadrul Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920), României i-a revenit, din suprafața totală a fostului comitat Maramureș (care însuma 10.354 km²), doar o treime (3.381km²) situată la sud de Tisa. Din punct de vedere administrativ, acest teritoriu a constituit județul Maramureș, care cuprindea 59 comune rurale și una urbană, respectiv reședința sa, orașul Sighet. Partea situată la nord de Tisa, cu o suprafață de 6.793 km² și 98 localități a revenit Cehoslovaciei.

¹⁰ L. Turcu, *op. cit.*, p. 270.

¹¹ *Ibidem*.

dă de criză economică, mai exact 5 milioane lei pentru ca biserica să răscumpere proprietățile imobiliare pe care ordinul minorit le avea în Baia Mare și în Seini, și care puteau servi unui centru episcopal nou creat¹³.

Sighetenii au răspuns însă foarte repede și au plusat, într-o coordonare perfectă între Asociația pentru Cultura Poporului Român din Maramureș și Primăria Sighetului. Astfel, la 1 iunie 1929, asociația maramureșeană își făcea cunoscută decizia de a dona întreaga sa avere (constând în proprietăți imobiliare, terenuri, o tipografie, librării etc.), viitoarei episcopii, în cazul în care Sighetul era desemnat sediul său. Imediat, la 6 iunie, Consiliul local Sighet decidea donarea hotelului *Central*, în valoare de aproximativ 3 milioane lei, episcopiei ”*de Nord*” dacă sediul său era stabilit în oraș¹⁴.

Pe această listă a fost adăugată apoi și clădirea Palatului Cultural din oraș, astfel că donația sigheteană, compusă din cea a municipalității și asociației culturale amintită, se cifra la 50-60 milioane lei¹⁵.

Prin urmare, conferința episcopilor greco-catolici desfășurată la Blaj în 2 iunie 1929, după ce a analizat propunerile concrete venite din partea celor două comunități, a trimis propunerea sa guvernului de la București. Aceasta era clară: Sighetul, reședința a viitoarei dieceze¹⁶.

Toamna anului 1929 a adus însă o schimbare de optică din partea Blajului. Chiar înainte de întâlnirea episcopilor la Blaj, cu prilejul ceremoniei religioase de consacrare a bisericii din Medieșul Aurit (județul Sătmar), episcopul Iuliu Hossu a fost abordat de o delegație numeroasă, în frunte cu prefectul județului, Andrei Doboși, care a reiterat opțiunea fermă, acompaniată de promisiunea unor facilități din partea administrației locale, pentru Baia Mare ca reședință a viitoarei episcopii¹⁷.

Oferta băimăreană, înaintată și în scris, a adăugat noi promisiuni care se adăugau celor exprimate până atunci: cedarea Școlii civile de fete din Baia Mare pentru reședința episcopală; furnizarea anuală a unei cantități de 200 metri steri de lemne de foc pentru episcopie; 1.500.000 lei anual în primii 5 ani, ajutor din partea administrației județene și a credincioșilor din zonă; cedarea pentru uzul bisericii a uneia dintre tipografiile publice din Baia Mare¹⁸.

Depeșa care cuprindea oferta era semnată de membri ai elitei locale, care menționau că argumentația în favoarea orașului Baia Mare urma să fie trimisă la Blaj până la 8 septembrie 1929¹⁹.

¹² Victor Pop de Băsești (1873-1930/1931?), nepot al lui George Pop de Băsești (1835-1919), a fost primar al orașului Baia Mare în perioada ianuarie-decembrie 1929 (cf. Robert C. Tökölyi, *Primarii orașului Baia Mare în perioada 1919-1950. Cronologie și câteva date personale*, în ”*Revista Arhivei Maramureșene*”, nr. 7/2014, Baia Mare, p. 126.

¹³ L. Turcu, *op. cit.*, p. 275

¹⁴ *Ibidem*, p. 275-276.

¹⁵ *Ibidem*, p. 276

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, p. 277

¹⁹ Apud L. Turcu, *op. cit.*, p. 277. Semnatarii scrisorii care cuprindea oferta erau: Andrei Doboși, prefectul județului Satu Mare; Carol Barbul, fost prefect; Alexandru F. Racoți, fost prefect și președintele consiliului județean; Alexandru Breban, protopop de Baia Mare și

Discuția ierarhilor s-a finalizat cu propunerea ca fiecare dieceză să-și exprime un punct de vedere cu privire la reședință, iar pe baza acestora corul episcopesc să înainteze propunerea guvernului²⁰.

Așadar, centrul mitropolitan nu mai susținea propunerea din iunie 1929, competiția dintre Sighet și Baia Mare fiind practic reluată. Cele două comunități au încercat acum să sintetizeze toate argumentele în favoarea propriului sediu și în defavoarea celuilalt, prin memorii adresate centrelor episcopale și mitropoliei. Vom insista asupra acestor documente, deoarece ele surprind mentalitatea liderilor locali laici și ecleziastici, dar și starea de spirit existentă la nivelul comunităților.

Astfel, memoriul taberei pro-băimărene sublinia caracterul exemplar al vieții religioase din zonă drept un motiv întemeiat pentru stabilirea reședinței episcopale: "(...) *considerând ținuta noastră neșovăitoare în timpurile cele mai grele a uneltirilor ortodoxe; considerând că părinții noștri și-au organizat și disciplinat parohiile și serviciile parohiale, așa că în toată provincia mitropolitană aproape exclusiv în această parte s-au oficiat vecerniile și utreniile întotdeauna sâmbăta și duminica și s-au ținut predici regulat în duminici și sărbători, înființarea acestei episcopii are să fie o ocazie bine-venită de a remunera credința și disciplina acestor credincioși*"²¹.

După această subliniere apăsată a meritelor proprii, memoriul urmărește de-construcția argumentelor care pleđau pentru Sighet ca reședință episcopală. Structurate în patru categorii ("1. istorice; 2. financiare; 3. special catolice și 4. naționale"), acestea sunt supuse unor critici dure, dar necesare, conform semnatarilor memoriului. În privința resorturilor de ordin istoric, memoriul subliniază că "*Sighetul niciodată nu a fost reședință episcopescă, ba nici episcop la Peri n-a fost, ci numai un arhimandrit ... nici chiar vicarul Maramureșului nu a avut reședința în Sighet, ci în Sat-Șugatag; ba nici paroh local nu a avut până la Ioan Ivașco, și numai după numirea acestuia de canonic la Gherla și-a mutat vicarul Tit Bud reședința vicarială la Sighet*"²². În aceste condiții, acordarea titlaturii de "*episcopia Maramureșului*" reprezenta, în opinia semnatarilor, o concesie suficientă.

Un alt element pus în discuție viza zestrea oferită de sigheteni viitoarei episcopii: "(...) *frații din Sighet oferă foarte multe lucruri care nu aparțin nici chiar Ministerului de Interne, ci altor ministere. Aceasta însă am putea face și noi. Cu*

deputat; Mihai Pop, deputat; Victor Marin, deputat; Victor Pop, primarul Băii Mari; Francisc Erdossi, președintele Tribunalului; Alexandru Nemeș, senator. Elita românească din Sătmăr a încercat, în perioada interbelică, să valorizeze orașul de la poalele Munților Gutâi, inclusiv prin desemnarea acestuia ca reședință a județului. Faptul s-a și întâmplat în anul 1926, însă s-a revenit repede asupra deciziei, astfel că practic administrația județeană nu s-a mutat la Baia Mare. Candidatura pentru reședința episcopiei a fost un alt prilej pentru proiectul care urmărea ca orașul Baia Mare să capete o dimensiune administrativă mai pronunțată. Urbea de pe Săsar avea o asemenea componentă datorită mineritului, aici avându-și sediul Direcția Minelor și Uzinelor Baia Mare (instituția a funcționat și sub alte denumiri), care se ocupa cu extragerea și prelucrarea metalelor prețioase și a altor neferoase din întreaga regiune, în anumite perioade având jurisdicție și în Munții Apuseni.

²⁰ L. Turcu, *op. cit.*, p. 277.

²¹ Apud L. Turcu, *op. cit.*, p. 277-278.

²² *Ibidem*, p. 278.

privire la averea Asociațiunii oferită pentru episcopie, avem de observat că asupra acestui lucru are să decidă ca for ultim adunarea generală a «Astrei» din Sibiu, unde deja s-a făcut protest în chestia aceasta”²³.

Documentul considera că bunurile oferite de credincioșii din Sighet ”nu prezintă ... condițiuni mai favorabile ca Baia Mare, pentru că ei nu au o biserică catedrală și edificarea aceleia ar mistui cea mai mare parte a lucrurilor oferite de dânșii; afară de aceea, cele mai multe edificii sunt închiriate pe 10 ani, așa că s-ari un șir de încurcături din cedarea și predarea acelora”²⁴.

Față de ceea ce oferea Sighetul, susținătorii candidaturii baimărene reluu detaliat beneficiile imediate ale bisericii în cazul stabilirii reședinței noii episcopii în Baia Mare. Referindu-se la interesele bisericii majoritare în regiune, amenințarea de a transforma Sighetul într-un centru ortodox era considerată imposibilă, datorită slabei reprezentări numerice a credincioșilor ortodocși în ansamblul comunității. Pericolul ar putea crește mai degrabă în ”*Satu Mare, unde sunt parohii și protopopiate vechi, care ar putea cere acea înființare*”, apreciau petiționarii²⁵.

Implicațiile naționale ale noii instituții ecleziastice au fost și ele abordate, intenția de ”românizare” a rutenilor prin așezarea centrului episcopal la Sighet fiind considerată a fi o idee fără mare succes. Semnatarii memoriului considerau că o rețea amplă de școli și o atmosferă culturală dinamică ar ajuta la atingerea obiectivului național: ”*întrebăm pe tot omul obiectiv să răspundă că mai ușor se poate ajunge la acest rezultat într-un oraș unde noi românii uniți suntem și ca număr și ca avere o minoritate disparentă ori într-un oraș care aproape singur dintre toate orașele din Ardeal care au peste 10.000 de locuitori are deja o majoritate absolută a românilor uniți, cum este Baia Mare ?*”²⁶.

O altă chestiune abordată în memoriu viza infrastructura feroviară deficitară a Maramureșului, care făcea ca o călătorie spre și dinspre Sighet să fie o adevărată aventură, linia ferată trecând prin Cehoslovacia: ”*(...) se zice că se va face trenul Sighet-Baia Mare, dar chiar frații maramureșeni o știu mai bine că lucrările se fac pentru o legătură Sighet-Gâlgău-Cluj și Sighet-Bistrița-Cluj, dar nimeni nici în gând nu are să facă legătura cu Maramureșul prin Baia Mare. În acest caz, ajungem chiar la absurd, că vom avea să mergem până la penultima stație de la Gherla și de acolo să facem înapoi (...) până vom ajunge la episcop în Sighet*”²⁷.

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ *Ibidem.*

²⁶ *Ibidem*, p. 279.

²⁷ *Ibidem.* Linia ferată care lega Sighetul de România trecea prin Cehoslovacia, astfel că o călătorie dinspre și înspre capitala Maramureșului devenea uneori o aventură. Construită în perioada Imperiului Austro-Ungar, calea ferată ținuse seama de necesitățile economice și strategice ale aceluia stat. Faptul că după Primul Război Mondial României i-a revenit doar o treime din teritoriul fostului comitat Maramureș, situată la sud de Tisa, a determinat ca linia ferată să treacă prin statul vecin, Cehoslovacia, stat cu care România a întreținut bune relații, astfel încât multe activități economice, religioase, școlare etc., s-au putut desfășura normal. De exemplu, copiii români din localitățile românești de la nord de Tisa, rămase în Cehoslovacia, au putut să urmeze cursurile școlare, în special gimnaziale și liceale, la Sighet.

Finalul memoriului conține și o explicație pentru campania mai puțin amplă și, implicit, mai puțin zgomotoasă organizată până la acea dată în favoarea orașului Baia Mare, explicația constând în faptul că băimărenii mizau pe numirea, mai întâi, a unui vicar apostolic al noii episcopii și susținerea în fața acestuia a cauzei lor²⁸.

Memoriul care susținea candidatura orașului Baia Mare a avut un efect imediat, vizibil în pozițiile exprimate de fiecare dieceză. Astfel, orădenii au fost primii care au pledat convingător pentru urbea de la poalele Munților Gutâi: *”(...) acest orașel este cel mai indicat de a fi centru de episcopie greco-catolică; are o poziție concentrică, fiind accesibil din toate părțile, situat în mijlocul unei mase compacte de români greco-catolici; prin prezența și activitatea minorităților a fost și în trecut un centru religios; este și un centru artistic²⁹ și ca atare ușor ar putea să devină un focar de artă bisericească; este loc climateric³⁰, care atrage multă lume care ar face astfel cunoștință cu credința noastră catolică într-un chip mai intuitiv; în fine, orașul are un caracter pronunțat greco-catolic și astfel episcopia ar fi încadrată în chipul cel mai decent. Față de aceste avantaje ale Băii Mari, Sighetul Marmăției are o situație periferică; nu poți comunica cu el decât trecând printr-o țară străină, astfel încât toate considerațiile predestină pe Baia Mare să fie centrul noii dieceze”³¹.*

Colegiul canonicilor de la Gherla și de la Blaj au susținut tot Baia Mare ca reședință a viitoarei episcopii, iar cel de la Lugoj orașul Sighet. Luând act de aceste poziții exprimate, conferința episcopală desfășurată la Blaj în 17 octombrie 1929 a decis nominalizarea orașului Baia Mare ca sediu al noii dieceze greco-catolice³².

Foarte repede însă s-a produs o schimbare de situație în favoarea Sighetului, datorată episcopului Alexandru Nicolescu de la Lugoj care, pe un ton grav, i s-a adresat mitropolitului Vasile Suciu solicitându-i reanalizarea deciziei care abia fusese luată. Episcopul a invocat realitățile din Maramureș ca fiind dramatice: *”ortodocșii au deja acolo două parohii. Între cler și popor este o prăpastie adâncă, ce amenință să fie și mai de netrecut, dacă nu se iau măsuri mai eficace cum ar fi, desigur, mutarea sediului la Sighet, pentru ca arhiepiscopul să fie mai la îndemână și să poată lua măsuri urgente”³³.*

Punctul de vedere exprimat de episcopul Lugojului, susținător constant al cauzei maramureșenilor, a coincis cu difuzarea unui memoriu amplu al acestora. *Memoriul maramureșenilor în cauza sediului Episcopiei de Nord* a fost tipărit de

²⁸ *Ibidem.*

²⁹ Școala de pictură de la Baia Mare a fost fondată în anul 1896 de către Simon Hollósy și s-a transformat într-un centru artistic distinct, fenomenul artistic continuând neîntrerupt până astăzi. Pentru detalii, vezi Tiberiu Alexa, Traian Moldovan, Mihai Muscă, *Centrul Artistic Baia Mare 1896-1996*, Baia Mare, 1996, passim.

³⁰ În ceea ce privește turismul, menționăm că la 16 iunie 1930 Baia Mare a fost declarată stațiune climatică, fapt care a adus beneficii zonei în deceniul 4 al secolului al XX-lea (cf. Robert C. Tökölyi, *Turismul băimărean în perioada interbelică. Studiu de caz: Stațiunea climatică 1930-1940*, în *”Revista Arhivei Maramureșene”*, nr. 2/2009, p. 177-180).

³¹ Apud L. Turcu, *op. cit.*, p. 279-280.

³² *Ibidem*, p. 280-281.

³³ *Ibidem*, p. 281.

către Asociația pentru Cultura Poporului Român din Maramureș și difuzat în octombrie 1929³⁴.

Asumat de reprezentanți ai elitei laice și ecleziastice locale, documentul este o replică la argumentele susținute de băimăreni în memoriul făcut public la începutul lunii septembrie 1929³⁵.

Scopul memoriului este devoalat de la început: *”Declarăm din capul locului, că nici decât nu înțelegeam a face o ”campanie” pentru reședința noii episcopii, deoarece eram de părerea, că chestia reședinței cade în absoluta competență a celor în drept, din care cauză credincioșii nici chiar cuvânt informativ nu au. Văzând însă că părerea noastră aceasta prea modestă, pentru timpurile de azi, a fost utilizată de frații noștri din Baia Mare prin agilul lor paroh (Alexandru Breban-n.n.) în mod tendențios, prin lansarea unor afirmațiuni inexacte, pentru a face propagandă și a căuta motive forțate - probabil pentru o idee nedecarată -, ni se impune datorința de a combate greșelile, fie acele de bună, ori de rea credință, cuprinse în un memoriu făcut la Baia Mare și prezentat de frații noștri Prea Sfințitului Cor Episcopesc – văzând acest memoriu, deci pentru lămurirea și informarea celor în drept și pentru a scoate mai în evidență toate argumentele care au contribuit ca la început părerile să încline ca reședința să fie la Sighet, înaintăm prezentul răspuns: admitem pe un moment că fraților din Baia Mare le-a succes a îmbrăca pretențiile simplei lor parohii, de a deveni sediu episcopesc, cu astfel de argumente, față de care nu ne este iertat nici din interes mai înalt bisericesc, precum nici din simț de dreptate istorică și starea de fapt să rămănem rezervați, dară vom încerca a reduce acele afirmațiuni și argumente la valoarea lor reală”*³⁶.

Cele 19 pagini ale memoriului demontau, punct cu punct, aserțiunile băimărenilor, apreciind că, din punct de vedere *”istoric, administrativ, financiar, catolic și românesc”*, singura alegere optimă era Sighetul, deși semnatarii documentului constataseră, în timpul campaniei întreprinse pe lângă celelalte reședințe episcopale, *”o răceală destul de pronunțată în contra sediului la Sighet, față de părerile de mai înainte”*³⁷.

Mai mult, ei afirmau că *”toate excepțiunile declarate în contra sediului din Sighet și toate motivele exprimate pentru Baia Mare erau cuprinse în memoriul făcut la Baia Mare. N-am putut însă constata – notau aceștia –, dacă obiecțiunile se bazează pe acest memoriu, ori memoriul s-a întocmit în baza obiecțiunilor produse.*

³⁴ Exemplarul pe care l-am consultat, adresat *”Oficiului parohial Ieud”*, este păstrat la Arhivele Naționale Maramureș, fiind inventariat în fondul arhivistic *Protopopiatul greco-catolic Ieud*, dosar nr. 264/1929.

³⁵ Semnatarii exemplarului din memoriu pe care l-am consultat erau Ilariu Boroș, vicar episcopal al Marmației, dr. Florentin Mihalyi, președintele asociațiunii, dr. Titu Doroș, avocat, directorul *Maramureșenei*, fost prefect, ei acționând în calitate de *”delegați ai Asociațiunii Pentru Cultura Poporului Român din Maramureș, înființată încă din anul 1860, dedicată Sf. Vasile cel Mare și pusă sub patronatul episcopului de Gherla”* (*Memoriul maramureșenilor în cauza Episcopiei de Nord*, Sighet, 1929, p. 1). Exemplele trimise centrelor episcopale și mitropoliei erau semnate, pe lângă cei trei, de Gavrilă Iuga, prefectul Maramureșului, și Alexandru Lazăr, prim-președinte al Tribunalului Maramureș (cf. L. Turcu, *op. cit.*, p. 282).

³⁶ *Memoriul maramureșenilor în cauza Episcopiei de Nord*, p. 1.

³⁷ *Ibidem*.

*Am câștigat impresia că ideea sediului Băii Mari ar fi precedat motivelor, iar motivele s-au căutat ulterior, deși suntem de părere că întâi se cumpănește cauza și apoi se decide*³⁸.

Structurat pe mai multe capitole, memoriul analizează cele patru tipuri de ”considerațiuni: 1. istorice; 2. financiare; 3. special catolice și 4. naționale”, constatând ”reaua voință”, (”fiindcă nu putem presupune atâta ignoranță”) a memoriului baimărean care negase tradiția și, implicit, vocația episcopală a Maramureșului: ”(...) adevăruri atât de evidente, ca existența episcopiei din Maramureș, nu pot fi bagatelizate decât de aceia care sunt conștienți că susțin o cauză care nu se sprijină pe adevăr”³⁹.

Afirmația este urmată de o amplă incursiune în istoria religioasă a Maramureșului pe baza unor lucrări semnate de Nicolae Iorga, Augustin Bunea, Tit Bud, Ioan Mihalyi de Apșa, apelul la aceste surse fiind menit să reliefeze rolul și locul deosebit al Maramureșului în ansamblul construcției greco-catolice românești. ”Considerațiunile istorice” ocupă aproape o treime compozițională din document, accentul inițial fiind pus pe înființarea, în anul 1391, a stavropighiei din Peri, loc aflat la ”depărtare de câțiva kilometri de Sighet”, pe ”drepturile sale episcopale”, fiind menționați toți episcopii până la desființarea episcopiei la începutul veacului al XVIII-lea. În continuare, față de ”aserțiunea prea ușuratică” a memoriului baimărean referitoare la originile târzii ale instituției vicariale, este inclusă lista vicarilor episcopali care au funcționat în Maramureș până la zi, vicarul Ilariu Boroș fiind, de altfel, unul dintre semnatarii memoriului⁴⁰.

Următorul capitol, destinat motivelor ”financiare”, analizează situația juridică a Asociației maramureșene, care donase totalitatea bunurilor sale noii instituții episcopale. Autorii subliniază apăsător independența instituțională a organizației față de ”Astra”, prezentată de către memoriul baimărenilor ca instituția tutelară a celei dintâi, prilej pentru a considera că, atunci ”când se contestă realitatea ofertei făcută de Asociațiunea noastră, cu informarea unor informațiuni false, este nu numai o indolență necunoștință de cauză, o reacredință nefrățească, ci chiar că este acomodată ca să abată privirile celor în drept de la realitate, ce fără temei real ne impută nouă acești frați fățarnici”⁴¹.

Subliniind diferențele existente între cele două asociații, ”Astra” sibiană fiind creată ”fără caracter declarat confesional”, în timp ce Asociația maramureșeană a fost înființată ”cu un caracter declarat confesional greco-catolic”, memoriul constată ”că frații din Baia Mare nu au cunoștință despre această activitate (a Asociației-n.n.), ei o vor atribui, probabil, împrejurării că ne despart munții fără drumuri uzuabile; noi însă suntem înclinați să o atribuim indiferenței a tot ceea ce este frățesc, confesional, național și cultural”⁴².

Continuând ironia la adresa baimărenilor, memoriul adaugă: ”Totuși ei cu un oareșcare gest de superioritate culturală ne tratează. Noi le iertăm această indi-

³⁸ *Ibidem*, p. 2

³⁹ *Ibidem*, p. 3.

⁴⁰ *Ibidem*, p. 2-7.

⁴¹ *Ibidem*, p. 7.

⁴² *Ibidem*, p. 8.

*ferență, pentru care ei nu cunosc ceea ce există, cu ce drept pretind însă de la noi să recunoaștem, noi și cu alții, acea superioritate culturală a lor, ceea ce se prezintă în nici o activitate culturală, pentru că nici că există !*⁴³.

Argumentația continuă, la acest capitol, cu reluarea punctuală a donațiilor imobiliare ireversibile anunțate de județ, de consiliul orașenesc și de Asociație pe seama viitoarei episcopii cu reședința la Sighet, semnatarii adăugând, cu autoironie și sarcasm, că băimărenii nu au de ce să *”poarte ei grija noastră și să nu se teamă că prin donarea averii noastre pe seama noii episcopii se va stinge un focar cultural existent de 70 de ani - zicem numai că de 70 de ani, pentru că nu mai vrem reaminti prima tipografie românească de la Mănăstirea din Peri -, pentru că, cum au știut sărântocii Maramurășeni a aduna o avere prea considerabilă în valoare azi de câteva milioane lei, în vremuri neprielnice pentru cultura națională românească, vor ști să o facă aceasta și acuma, când ne găsim în timpuri atât de prielnice de a face averi*”⁴⁴.

”Motivele special catolice” sunt analizate în capitolul III al memoriului, semnatarii considerând că *”dreptul istoric al Maramureșului la un sediu episcopal nu este numai un titlu - cu atât mai puțin un simplu decor, el este pentru noi un argument*”⁴⁵.

Pe lângă argumentele de ordin istoric, capitolul pune în discuție necesitatea ca noua episcopie *”să conducă sufletește și pe frații noștri români rămași dincolo de granița țării, în număr de aproape 30.000 de suflete* (este vorba de românii care locuiau la nord de Tisa și care au devenit cetățeni ai Cehoslovaciei-n.n.) *și elementul rutean în număr de 100.000 suflete*”⁴⁶.

Preocuparea pentru situația credincioșilor români rămași în afara granițelor constituie prilejul pentru a continua seria argumentelor în favoarea Sighetului, contrapus celor ale orașului Baia Mare, dar și de a adăuga interogații înțepătoare la adresa susținătorilor acestuia: *”(...) de unde vor putea primi mai multă tărie și îmbărbătare sufletească acești frați ai noștri atât de încercați ? Din locul climateric din Baia Mare sau dacă vor putea simți căldura și radierea unei vieți religioase intense din imediata apropiere, din vecinătatea lor, de unde vin ei zilnic la Sighet și au contact direct și continuu cu toate mișcărilor ce vibrează în capitala Sighet, de la care au fost smulși atât de brutal, însă cu care întrețin și sunt legați cu sute și sute de legături familiar economice și altele ? Sau doară avem mai mare interes de a câștiga pictorii din Baia Mare decât să nu pierdem zecile de mii de credincioși ai noștri sufletești ?”*⁴⁷.

Următorul capitol se referă la *”punctele cardinale ale memoriului din Baia Mare”*, în număr de 12, fiecare dintre acestea fiind enunțat și contraargumentat, modalitatea fiind aceea de a pune în oglindă cele două candidaturi, astfel încât decidenții să-și dea seama limpede despre avantajele Sighetului.

⁴³ *Ibidem.*

⁴⁴ *Ibidem*, p. 10.

⁴⁵ *Ibidem.*

⁴⁶ *Ibidem*, p. 11.

⁴⁷ *Ibidem.*

Pornind de la misiunea noii eparhii, aceea de a asigura ”o mai bună și mai ușoară administrare” a parohiilor și pastorația cât mai intensă a credincioșilor, memoriul analizează, în ultima sa parte, aspectele de ordin administrativ ale chestiunii desemnării sediului viitoarei structuri ecleziastice. Semnatarii nu omit dificultățile generate de infrastructura feroviară și rutieră, exprimându-și speranța că statul român va investi în extinderea căilor de comunicație din Maramureș.

Documentul se încheie, așa cum a început și cum a fost pe tot parcursul său, într-un stil în care sarcasmul s-a împletit permanent cu ironia la adresa argumentelor din memoriul băimărenilor: ”Orășelul Baia Mare a avut pretenții să devină și capitală de județ, s-au făcut eforturi colosale și a reușit să fie stabilit, chiar prin lege, capitala județului Satu Mare, dar a trebuit să se renunțe la această idee din cauză că realizarea ei era imposibilă. Suntem convinși că dacă s-ar cerceta chestiunea în amănunt, la același rezultat s-ar ajunge și cu sediul episcopal. Nu putem presupune că autoritățile bisericești vor fi mai puțin prevăzătoare decât au fost cele civile. Nu putem presupune că Înalta Comisie va trece peste trecutul glorios al Maramureșului istoric. Să treacă peste considerentele aspirațiilor sufletești ale Maramureșului doritor de un focar de viață religioasă ? Orișicum ar bagateliza Părintele Protopop al Băii Mari pericolul ortodox, nu putem presupune ca Înalta Comisie să se dezintereseze de toate acele considerente care fac din Maramureșul ce are graniță către o țară aproape comunizată și laicizată – la granița etnografică, politică și religioasă a țării – punctul cel mai primejduit al catolicismului de rit oriental din această țară”⁴⁸.

Memoriul sighetenilor a produs o puternică impresie la nivelul elitelor din dieceze și a influențat decizia luată în cadrul conferinței din 17 decembrie 1929, la care au participat doar mitropolitul și cei trei episcopi sufragani. Aceștia, în unanimitate, au decis ”ca sediul noii episcopii să fie Sighetul Marmației, care: 1. oferă o mai lesnicioasă administrare spirituală și pentru credincioșii din Bucovina și Basarabia de Nord; 2. oferă pentru noua episcopie un suport material și posibilități de imediată activare a energiilor pe teren administrativ, religios și cultural, prin donațiile ce se fac noii eparhii tocmai în Sighetul Marmației”⁴⁹.

Decizia a fost reiterată la conferința episcopală din 23 iunie 1930, desfășurată la București, în condițiile în care tratativele dintre guvernul român, condus de

⁴⁸ *Ibidem*, p. 19.

⁴⁹ Apud L. Turcu, *op. cit.*, p. 284. Publicația *Dumineca. Organ al vicariatului Episcopal gr. cat. român din Maramureș*, care apărea la Sighet din anul 1924, a inserat în numărul 2, din 12 ianuarie 1931, p. 2, următoarea știre despre stabilirea reședinței episcopale: ”Sediul noii episcopii: Sighetul. În conferința episcopatului român unit, ținută la 16 Dec[embrie] în Blaj s-a hotărât ca sediul episcopiei de nord să fie Sighetul. Față de informația eronată a Curențului, care spunea că numai delegatul episcopatului în comisia concordatară și delegatul guvernului ar fi fost pentru Sighet, iar d-l Maniu contra, trebuie să o spunem că întreg episcopatul român unit, în frunte cu Exc[elența] Sa Mitropolitul a fost solidar în această chestiune, indiferent dacă d-l Maniu e pentru sau contra. E o lipsă de deferență a se presupune că șeful guvernului ar admite să se afirme în chestie o altă părere decât aceea a episcopatului competent”. Ironia sortii a făcut ca Iuliu Maniu să sfârșească, la 5 februarie 1953, în închisoarea politică din acest oraș, precum numeroși alți membri ai elitei românești.

Iuliu Maniu⁵⁰, și Sf. Scaun se încheiaseră deja cu hotărârea de stabilire a reședinței noii eparhii la Baia Mare⁵¹.

Reuniunea înalților ierarhi greco-catolici a analizat consecințele pe care le avea pentru biserică decizia guvernului de a pleda pentru Baia Mare ca reședință a episcopiei Maramureșului, fără a ține seama de recomandarea unanimă a episcopatului român în favoarea Sighetului. Preconizata înființare a unei episcopii ortodoxe în capitala Maramureșului era considerată ca fiind un element cu efect detonator asupra masei relativ compacte de greco-catolici. Episcopii susțineau că responsabilitatea pentru această situație revenea premierului Iuliu Maniu care, aflat sub influența unor membri ai Sinodului Bisericii Ortodoxe și a patriarhului Miron Cristea, formulase către Sf. Scaun o propunere la care Biserica Greco-Catolică nu consimțise⁵². Tonul alarmist a fost reluat într-o scrisoare adresată Vaticanului de către episcopatul greco-catolic, care explicând noul context intern confesional reitera ideea că Sighetul era opțiunea optimă pentru reședința episcopiei Maramureșului⁵³.

În același timp, mitropolitul Vasile Suciuc a avut două întâlniri cu Iuliu Maniu, președintele Consiliului de Miniștri, în 20 și 24 iunie 1930, fără a reuși să-l convingă pe acesta să modifice propunerea pe care guvernul o înaintase Sf. Scaun în privința sediului episcopiei⁵⁴.

Episcopatul greco-catolic a insistat ca nunțul apostolic Angelo Maria Dolci să intervină la premier în această privință, dar nici această întâlnire, desfășurată în seara zilei de 24 iunie 1930, nu a adus o schimbare de optică din partea lui Iuliu Maniu. În aceste condiții, episcopii greco-catolici făceau cunoscut faptul că își *”declină orice răspundere și aruncă asupra guvernului consecințele dezastruoase pe care le prevăd”*⁵⁵.

⁵⁰ Iuliu Maniu (1873-1953), a condus trei guverne ale Partidului Național Țărănesc: 10 noiembrie 1928-7 iunie 1930; 13 iunie 1930-10 octombrie 1930; 20 octombrie 1932-13 ianuarie 1933 (cf. Dinu C. Giurescu, coord., *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică, 2010, p. 403-425).

⁵¹ *Constitutio Apostolica de nova circumscriptione et ordinatione hierarhica dioecesium ritus tam latini tam graeci-rumeni in Romaniae Regno*, emisă la 5 iunie 1930, stabilea structura Bisericii Catolice din România, pentru ambele rituri.

⁵² Informații interesante despre poziția credincioșilor ortodocși în chestiunea reședinței episcopale greco-catolice apar în documente inedite păstrate la Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș din Baia Mare. Astfel, la 5 ianuarie 1930, credincioșii ortodocși din Valea Porcului, de lângă Sighet, au adresat primului-ministru Iuliu Maniu o telegramă în care, referindu-se la preconizata înființare a episcopiei greco-catolice cu reședința la Sighet, solicitau ca reședința acesteia să fie stabilită în alt oraș. Mai mult, credincioșii invocau, în baza unei mai vechi hotărâri a Sinodului Bisericii Ortodoxe, necesitatea înființării unei episcopii ortodoxe cu sediul la Sighet. Totuși, în finalul protestului, credincioșii care se adresaseră premierului considerau că Sighetul putea găzdui ambele episcopii: *”Admitem în cel mai rău caz două episcopii, însă nici odată una unită omițându-se cea ortodoxă”* (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, *Colecția documente ecleziastice*, cutia II, mapa VI, dosar 7/1930, f. 11-12).

⁵³ L. Turcu, *op. cit.*, p. 286.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

Tensiunile dintre mitropolitul Vasile Suciu și premierul Iuliu Maniu au fost vizibile în chestiunea stabilirii reședinței episcopiei maramureșene, primul condamnând atitudinea ”iozefinistă” a politicianului. În documentele pe care mitropolitul le-a adresat nunțului Angelo M. Dolci, înaltul ierarh de la Blaj l-a acuzat pe Iuliu Maniu că s-a lăsat manipulat de grupuri de influență străine intereselor Bisericii Greco-Catolice și că, prin neclintita sa decizie în favoarea orașului Baia Mare, a vrut să recompenseze un grup de preoți care simpatizau cu Partidul Național Țărănesc. În consecință, mitropolitul se exprima categoric împotriva introducerii politicii militante în biserică și considera că în discuțiile vizând desemnarea viitorului episcop rațiunile de ordin politic trebuiau să fie excluse din start⁵⁶.

Decizia referitoare la stabilirea reședinței noii eparhii a devenit ireversibilă după emiterea, la 5 iunie 1930, a Constituției Apostolice privind organizarea Bisericii Catolice din România. Documentul constituie actul de înființare al Episcopiei Greco-Catolice a Maramureșului cu reședința la Baia Mare, articolul II din textul Concordatului fiind astfel transpus în realitate.

În calitate de executor al bulei papale, reprezentantul diplomatic al Sf. Scaun în România, Angelo Maria Dolci, a emis 6 decrete, dintre care două s-au referit expres la noua dieceză greco-catolică. Astfel, la 16 iulie 1930, nunțul apostolic a semnat Decretul nr. 6.433 ”*pentru înființarea noii Eparhii Române de Maramureș*”, sufragana a Mitropoliei de Alba Iulia și Făgăraș, cu sediul episcopal în Baia Mare⁵⁷.

În privința jurisdicției noii episcopii, decretul stabilea ”*parohiile, care urmează și care în aceeași zi de cincisprezece august a acestui an, vor fi de drept și de fapt despărțite de Eparhiile lor: a. din Arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș, parohia Boian. b. din Eparhia de Cluj-Gherla 169 parohii (...) c. din Eparhia română de Oradea Mare 31 de parohii (...) d. din Eparhia de Hajdúdorog din Ungaria 10 parohii de ritul greco-rutean (...) e. din Eparhia de Munkács din Cehoslovacia 11 parohii de rituri greco-rutean (...) f. din Eparhia ruteană de Stanislaw din Polonia 17 parohii de ritul greco-rutean (...)*”⁵⁸. Noua dieceză era compusă așadar din 239 de parohii, dintre care 201 românești și 38 de parohii rutene.

Următorul punct al decretului se referea la vecinii noii episcopii, aceasta urmând să fie înconjurată: ”*spre răsărit de Arhidieceza de Alba Iulia și Făgăraș, spre miazăzi de Eparhiile de Cluj-Gherla și cea Română de Oradea Mare, spre apus de frontiera Regatului Ungar și spre miazănopate de cea a Republicii Polone și Cehoslovace*”⁵⁹.

În încheiere, se stabilea că ”*toți dreptcredincioșii greco-ruteni agregați acestei Eparhii de Maramureș, vor rămâne sub jurisdicțiunea unui Vicar General Special de același rit, care va fi a se numi și constitui de către Episcopul Maramureșului*”⁶⁰.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 287.

⁵⁷ Apud *Curierul Creștin. Organ oficial al Eparhiei de Cluj-Gherla*, Gherla, an XII, nr. 16/1930, p. 140.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 140-141.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 141.

⁶⁰ *Ibidem*. Încă din anul 1922, pentru parohiile rutene fusese înființată o Administratură Apostolică separată, cu sediul la Siret.

La 19 iulie 1930, episcopul de Cluj-Gherla, dr. Iuliu Hosu, a fost investit de către nuntial apostolic Angelo Maria Dolci "Administrator Apostolic temporar" al noii structuri ecleziastice de la Baia Mare, "atât în cele spirituale cât și în cele vremelnice"⁶¹.

În toamna aceluiași an, la 16 octombrie 1930, dr. Alexandru Rusu a fost numit de către Sfântul Scaun episcop al Maramureșului. A primit aprobarea autorităților românești prin Decretul Regal nr. 3.874 din 1930, contrasemnat de ministrul Instrucțiunii Publice și al Cultelor la 24 noiembrie același an⁶². Trei zile mai târziu, a avut loc depunerea jurământului de fidelitate în fața regelui Carol al II-lea, în conformitate cu prevederile articolului VI din textul Concordatului. A urmat, la 30 ianuarie 1931, consacrarea ca episcop în catedrala mitropolitană din Blaj⁶³ și, la 2 februarie, ceremonia de instalare desfășurată în catedrala episcopală din Baia Mare și prezidată de episcopul Iuliu Hossu, momentul marcând transferul definitiv al jurisdicției către episcopul Maramureșului.

În concluzie, se poate afirma că înființarea Episcopiei Greco-Catolice a Maramureșului cu reședința la Baia Mare a fost un proces complex și sinuos, în care principalele repere sunt reprezentate de asumarea proiectului la sfârșitul secolului al XVIII-lea (1790), de aprobarea sa în anul 1850, urmată imediat de schimbarea opțiunilor factorilor decidenți, ceea ce a determinat eșecul materializării, respectiv de împlinirea dezideratului organizațional ca urmare a Concordatului încheiat în anul 1927 între România și Sf. Scaun. Stabilirea reședinței noii structuri ecleziastice a fost un alt capitol al acestui dosar, în care elementele de politică ecleziastică ale guvernului României, care a susținut candidatura orașului Baia Mare, nu au coincis cu cele exprimate finalmente de episcopatul greco-catolic în favoarea Sighetului. Bula papală *Sollemni Conventione* (5 iunie 1930) a pus definitiv capăt acestei competiții, statuând organizarea noii dieceze cu reședința la Baia Mare.

Bibliografie:

Arhivele Naționale Istorice Centrale - București, Fond *Alexandru Vaida-Voevod*.

Arhivele Naționale Maramureș, Fond *Protopopiatul greco-catolic Ieud*.

Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș, *Colecția documente ecleziastice*.

Buletinul Episcopiei Greco-Catolice a Maramureșului, Baia Mare, nr. 1/1931.

Curierul Creștin. Organ oficial al Eparhiei de Cluj-Gherla, XII, Gherla, nr. 16/15 august 1930.

⁶¹ *Buletinul Episcopiei Greco-Catolice a Maramureșului*, Baia Mare, nr. 1/1931, p. 3.

⁶² Titularul ministerului era Nicolae Costăchescu, iar subsecretar de stat, Ghiță Pop.

⁶³ Virgil Bălibanu, *Consacrarea și întronizarea Prea Sfinției Sale Dr. Alexandru Rusu, primul episcop al Maramureșului*, în "Curierul Creștin. Organ oficial al Eparhiei de Cluj-Gherla cu un adaos neoficial", XIII, nr. 4/1931, p. 28.

Dumineca. Organ al vicariatului Episcopal gr. cat. român din Maramureș, Sighet, 1931.

ALEXA, Tiberiu, MOLDOVAN, Traian, MUSCĂ, Mihai, *Centrul Artistic Baia Mare 1896-1996*, Baia Mare, 1996.

BĂLIBANU, Virgil, *Consacrarea și întronizarea Prea Sfinției Sale Dr. Alexandru Rusu, primul episcop al Maramureșului*, în "Curierul Creștin. Organ oficial al Eparhiei de Cluj-Gherla cu un adaos neoficial", XIII, nr. 4/1931.

GHITTA, Ovidiu, *Baia Mare – locul unde n-a mai ajuns să rezideze un episcop greco-catolic acum 150 de ani*, în "Studia Universitatis Babeș-Bolyai, Theologia Chatolica", XLIX, 1/2004, Cluj-Napoca.

IDEM, *Nașterea unei Biserici. Biserica din Sătmăr în primul ei secol de existență (1667-1761)*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 2001.

GIURESCU, Dinu C., coord., *Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică, 2010.

Memoriul maramureșenilor în cauza Episcopiei de Nord, Sighet, 1929.

TÖKÖLYI, Robert C., *Primarii orașului Baia Mare în perioada 1919-1950. Cronologie și câteva date personale*, în "Revista Arhivei Maramureșene", nr. 7, 2014, Baia Mare.

IDEM, *Turismul băimărean în perioada interbelică. Studiu de caz: Stațiunea climatică 1930-1940*, în "Revista Arhivei Maramureșene", nr. 2, 2009, p. 177-180.

TURCU, Lucian, *Cum a ajuns Baia Mare sediul Episcopiei Greco-Catolice de Maramureș ?*, în "Școala Ardeleană", nr. VI, 2012, volum coordonat de Ioan Chindriș și Niculina Iacob, Oradea, 2012.